

De Pommel

ivn natuur
educatie
Noord-Groningen

De Pommel is het afdelingsblad van IVN Noord-Groningen en verschijnt 2x per jaar; in juni en december.

De foto is gemaakt door Trijntje van der Kooi van de rups van de zuring uil.

Van de redactie

Weer een Pommel vol met verslagen en andere natuurberichten.

Met dank aan *Arie Beemsterboer, Auko Bleker, Kees Ensing, Jan Haas, Johanna Klatter, Trijntje van der Kooi, Jan Langelaar, Angelika Lukas, Ildiko Postá, Jan Visser (deelnemer nachtvlinder-excursie), Lammert Voos* voor hun input aan deze Pommel.

Volgende editie

Heb je een tekst, een foto, een idee voor een onderwerp of een vraag over de natuur? mail naar: ivnnoordgroningen@hotmail.com.

Sluitingsdatum inleveren kopij voor het volgende nummer: **15 juni 2026**

Berichten vanuit het bestuur

- Larry Gardiner, één van de vertrouwenscontactpersonen van de afdeling, heeft eind oktober 2025 een symposium bijgewoond over het Nederlandse zorgstelsel en over grensoverschrijdende gedrag.
Larry wat geweldig dat je dit soort initiatieven neemt, dank daarvoor.
- De Rabo Clubactie heeft dit jaar € 275,- opgebracht (iets minder dan in 2024). Iedereen die gestemd heeft op IVN Noord-Groningen heel erg bedankt.
- Oscar de Jong heeft 18 oktober een workshop 'knoppen / bomen herkennen' gegeven voor Meer Bomen Nu in het Potmaarbos in Winsum.
- Jeanine Blokzijl en Jan Langelaar hebben eind oktober meegedaan met 'Educatie Safari' (organisatie IVN Noord). Het thema dit jaar was *De kracht van eten*. Beiden geven o.a. moestuinierlessen aan basisschoolleerlingen.
- De activiteit *Sterrenkijken* bij Noordpolderzijl tijdens de Nacht van de Nacht van 25 oktober jl. is vanwege het slechte weer afgelast.
- 10 december a.s. wordt/is een Tiny Forest aangeplant bij basisschool Togtemaar in Bedum.

Expeditie Nieuwe Gezichten

Voorwoord en gedicht door de penningmeester Auko Bleker

Ruim een jaar geleden zijn Hilde en ik begonnen aan Expeditie Nieuwe Gezichten met ondersteuning van IVN Noord. Nadenken over wat je wilt bereiken met de vereniging, hoe wil je je presenteren en hoe kan je (nieuwe) leden aan je binden?

Ons doel: meer jeugd bij onze afdeling. Na wat heen en weer gepraat moesten wij ons doel concretiseren. Dat hebben wij gedaan in een sessie met enkele leden. Toen bleek al snel, dat het doel te hoog gegrepen is. Jody, één van de aanwezige leden, opperde een ledendag te organiseren; onderhoud warme contacten met je achterban, verstevig de band en dat bleek de geboorte van onze Ledendag van 29 november jl. op een prachtig plekje, namelijk 't Zielhoes te Noorpolderzijk.

We hadden geen idee hoeveel leden zouden komen opdagen, dat het er 32 waren, verraste ons aangenaam en geeft ons een morele steun in de rug. Het werd een hele leuke ochtend, waarbij 3 jubilarissen in het zonnetje werden gezet voor 40 jaar trouw lidmaatschap. Daarna kwam Marco Silvani ons verrassen met een lezing over ons wonderbaarlijke sterrenstelsel. Marco is fervent hobbyist astronomie. Hij onderwees ons over asterism, galaxy en planisfeer en wilde ons doen geloven, dat 13 april 2029 een bijzondere dag wordt: er bestaat een mogelijkheid dat een grote komeet de aarde aandoet. Als dat zo is, zal het in de Stille Oceaan zijn, waarbij een tsunami van 5 km hoogte zich beweegt richting het vasteland van Amerika, met desastreus gevolgen voor mens, dier en landschap. Gelukkig zijn wij nuchtere Groningers, *'eerst zain, din geleuven.....'*

Ik wens jullie veel leesplezier met de rest van deze Pommel.

Als dan de blaadjes in de wind dwarrelen
En gedachten, door je hoofd

Het landschap zijn warme kleur krijgt
Word je onvermoed van de zomer beroofd

Bladeren, geel, bruin en oranje
En, voor je het weet, komt die lange witte mijterman uit Spanje

Dan wordt het tijd voor een lekker bakkie, op de bank
De nieuwste Pommel is uit..... redactie bedankt

En dan met een hapje en drankje het oude jaar uitdragen
Beste lezer, Johanna Hilde en Auko wensen jullie hele fijne feestdagen!

Dagvlinderexcursie op Ewsum

Verslag van de vlinderexcursie op Ewsum 28 juni jl. door Hilde van Heuveln

Middelstum - Het landelijke IVN bood dit jaar de natuuropleiding 'Leer de basis' aan voor mensen die meer willen leren over de natuur. IVN-afdelingen werden gevraagd hier een excursie aan te verbinden. Auko Bleker (links op de foto hieronder) kwam met het idee om een excursie over dagvlinders aan te bieden. Dat hadden we vorig jaar ook al eens gedaan, maar toen zonder enige voorbereiding. Nu waren we beter voorbereid met info en afbeeldingen over het verschil tussen dag- en nachtvlinders, de levenscyclus van dagvlinders, de rupsen en de waardplanten van vlinders.

We hebben geen cursisten van de natuuropleiding gezien maar gelukkig waren er wel een aantal andere belangstellenden. Helaas werkte het weer niet erg mee, waardoor er slechts een handjevol 'witjes' en één *atalanta* te zien waren. Voor de zes deelnemers was er na afloop een mooie vlinder-zoekkaart om mee te nemen.

Er was ook een streekproductenmarkt en stonden we met een kraam op de markt. Bezoekers konden vogeleieren, schelpen en uilen-braakballen bekijken. Verder stond er een groot boeket wilde bloemen op tafel en konden mensen hun wilde plantenkennis testen. Gert van der Brink (rechts) hielp de bezoekers hierbij, en vertelde nog wat meer over bepaalde planten.

Voor kinderen was er een tafel ingericht waar ze schelpen of een glazen flesje voor bloemetjes konden beschilderen. Dit was een groot succes. Greetje zorgde ervoor dat de kinderen niet helemaal onder de verf kwamen te zitten en met een leuk eindresultaat naar huis gingen. Het was een gezellige dag met leuke gesprekken en enthousiaste kinderen. Gert, Greetje en Auko dank jullie wel.

Ingezonden foto's – deel 1

Arie Beemsterboer zag bij de kwelder in de buurt van Noordpolderzijl een dode *bruinvis*.

Bruinvissen zijn zoogdieren. Het is de kleinste walvissoort die in de Noordzee én Waddenzee

voorkomt. Bruinvissen behoren tot de tandwalvissen (dit in tegenstelling tot de balein-walvissen). Met hun tanden eten ze vooral (inkt)vissen.

Jan Haas maakte een foto van een *heidelibel*. En ondanks dat heide niet veel in Noord-Groningen voorkomt, kan je hier allerlei verschillende heidelibellen tegenkomen, zoals de steenrode heidelibel, de bloedrode of de bruinrode. Ze behoren tot de familie van de zgn. *korenbouten*.

‘Dit jaar staan er veel *grote parasolzwammen* in Siddeburen’ vertelt Ildikò Pòsta. De hoed begint als bolletje maar plat later helemaal af. Het is één van de grootste paddenstoelen op steel in Noord-Groningen.

Je vindt deze paddenstoel vooral op zandgrond, o.a. op de waddeneilanden.

Jong en oud op zoek naar strandvondsten

Verslag van de schelpenexcursie 16 augustus jl. door Johanna Klatter, aangevuld door de redactie

Door een stevige noorderwind waren er mooie maar luidruchtige golven, maar het lukte Hilde en Oscar toch om verstaanbaar de belangstellenden te bereiken aan het strandje bij de westpier van de Eemshaven. En wat waren er veel mensen, maar liefst 30 waaronder 9 kinderen.

Hilde haar passie voor schelpen ontstond door de jaarlijkse vakantie met haar ouders en broers naar de Waddeneilanden. Elk jaar werden schelpen verzameld, die in stopverf werden gedrukt dat om een gejutte glazen fles werd gedaan. Van *alikruikjes* werd het jaartal van de vakantie gemaakt.

Oscar had een voorbeeld van een doorsnede van de wadbodem mee en liet zien hoe schelpdieren op verschillende dieptes in de zeebodem leven.

Na gehoord te hebben wat een schelp is en welke verschillende groepen weekdieren er zijn, moeten we aan de slag; een kwartiertje om zoveel mogelijk verschillende soorten schelpen te zoeken.

Naast me zit een jongetje van twee bij zijn moeder en graaft in het zand. Hij laat me een blauwe schelp zien, 'een *mosse*l' zeg ik. Hij geeft me een kokkel en kan het niet laten om er even op de fluiten. Hij vond het leuk en wilde meer horen, maar.. dat stoort de spreker dus.. maar beter scheppen met die grote Japanse oester.

Vijf verschillende soorten zijn vrij gemakkelijk op het strandje te vinden:

Oscar vertelt dat in Spanje de *kokkels*, *alikruiken* en *oesters* vaak in de paella gaan. En dat bij het nonnetje je soms heel goed de jaarringen zien en tellen, net zoals bij bomen.

Ook de volgende schelpen, allen exoten, werden gevonden. Van de Filipijnse tapijtschelpen worden 3 exemplaren gevonden, die mee naar huis gaan.

AMERIKAANSE ZWAARDSCHEDER

FILIPIJNSE TAPIJTSCHERP

MULTJE

Circa 1,5 km naar het westen (richting Noordkaap) kan je andere schelpen vinden. Daar liggen weinig Japanse oesters en alikruikjes, maar wel de volgende schelpen:

GAPER

PLATTE SLIJKGAPER

**HALFGEKNOTTE
STRANDSHELPER**

Er spoelt meer aan op het strand. Wat, dat wordt mede door het seizoen bepaald. Oscar en Hilde tonen onder meer meegebrachte ei-kapsels van een rog en een wulk.

Eén van de kinderen vindt zeeschuim, ook wel *sepia* genoemd. Dit is de inwendige schelp van een zee kat (inktvis). Het is in dierenzaken te koop voor kooivogels, omdat het veel kalk bevat. Een ander vindt een krabbenpoot en één van de volwassenen vindt een nog maar net dode hele *krab*; de ogen zitten er nog in. Die stinkt.

Helaas wordt er ook een dobber met visdraad gevonden. Afval waar vogels en zeehonden in verstrikt kunnen raken. En er spoelt zowaar een emmertje aan, een plastic bekertje en een plastic zeepbakje. Spontaan vullen de deelnemers het emmertje vol met rotzooi dat na afloop in een afvalcontainer op de dijk wordt gedaan.

Al met al was het een leuke en leerzame strandmiddag aan de Noord-Groninger kust. Mooi om te zien hoe jong en oud samen de lokale natuur hebben kunnen horen, ruiken, voelen en zien.

Plant in beeld: Klein hoefblad

Door de redactie n.a.v. een idee van de Werkgroep Wilde planten Bron: floravannederland.nl

Kenmerken

Familie: Klokjes- en Asterachtigen

Wetenschappelijke naam: *Tussilago farfara*

Bloeitijd: januari - april

Hoogte: 7 – 25 centimeter

Bloemwijze: hoofdje

Bloemkleur: geel

Bloembladen: 5 vergroeide kroonbladen

Stengel: wortelstok

Bloemtype: éénslachtig

Ondergronds deel: knol

Nog tijdens de winter ontluiken de goudgele bloemhoofdjes van *klein hoefblad*.

Deze bloemhoofdjes komen tevoorschijn nog voordat er bladeren van de plant te zien zijn, en daarom behoort klein hoefblad tot de zogenaamde 'naaktbloeiers'.

De bloemknoppen zijn in de oksels van de bladeren gevormd in de voorafgaande zomer en uit die knoppen ontwikkelen de bloeistengels zich, waardoor deze al in de winter zichtbaar worden en in bloei komen. Het zijn, met Speenkruid, de eerste geel bloeiende planten die na de jaarwisseling tevoorschijn komen. De bladeren komen pas aan het eind van de winter tevoorschijn.

Medicinaal gebruik

Vroeger werd klein hoefblad gebruikt als een middel tegen hoesten. Mogelijk komt daar de naam vandaan en is het een verbastering van Hoestblad.

Rol als vroege nectarplant

Omdat klein hoefblad zo vroeg in het jaar zijn bloemen ontwikkelt, hebben deze een grote rol als voedselbron voor o.a. bijen en vlinders zoals de *dagpauwoog*. Deze zoekt na de winterrust de eerste bloeiende planten met nectar op, waaronder dus klein hoefblad. En passant zorgt deze vlinder ervoor dat er stuifmeel of pollen wordt overgebracht van de meeldraden op een bloemhoofdje naar de stempels op een ander bloemhoofdje dat in de vrouwelijke fase verkeert.

Klein hoefblad is een echte pioniersoort en je vindt de plant op vochtige, voedselrijke grond, die omgewerkt is en meestal kalkhoudend. Je vindt de soort dan ook op zandige oevers van rivieren, langs bermen en akkerranden Maar ook op lichte klei en lemige bodems, dus ook langs bouwplaatsen e.d.

Birds of a feather flock together

Verslag van de IVN-Regiodag bij Noordpolderzijl 23 augustus jl. door Kees Ensing

Toen Wim Bosscher aan het einde van de regiodag de deur van 't Zielhoes achter zich dicht trok, zei hij: *“Wat ben ik blij dat ik uit het lawaai van het kippenhok ben”*. Beter dan dat kan ik de sfeer van de dag niet beschrijven; de vrijwilligers van de afdelingen in de provincie Groningen die vandaag in het zonnetje werden gezet waren duidelijk in hun element en het was een gezellige dag meneer Bosscher.

Onze secretaris, Hilde van Heuveln, vertelde over de historie van 't Zielhoes, de oude sluis en de visserij en zeehondenjacht en de activiteiten en de dorst van de sluisbeheerder. Ze tipte de onderwerpen van de excursies daarbij aan; het was het een prima warm-up voor het eigenlijke programma.

Vogelexcursie

De sportievelingen onder ons stapten op de fiets, een enkeling was zelfs fietsend naar 't Zielhoes gekomen. Onder aanvoering van Menco Jan Alsema vertrokken ze in zuidwestelijke richting naar de Klutenplas, een binnendijks brakwater gebied dat door Het Groninger Landschap is omgetoverd in een broedgebied waar een grote variatie aan vogels veilig kan broeden en tijdens de vogeltrek fungeert als foerageerplaats. Op de weg naar de Klutenplas redde Menco Jan nog een schaap die hulpeloos op zijn rug lag.

De vogeltrek begint rond deze tijd net zo'n beetje, zo werden er al kleine groepen brandganzen gespot. Daarnaast vele andere vogelsoorten zoals een *kleine zilverreiger*, *lepelaars*, *bontbekpleviertjes*, verschillende steltlopers, *watersnippen* en andere vogels. Zo'n 25 verschillende soorten werden gezien.

Lezing en demonstratie glasaalmonitoring

Zoals Hilde al vertelde, de verhoogde dijk en het nieuwe gemaal vormt een lastig te nemen obstakel voor vissen. Er is een vistrap aangelegd zodat vissen in beide richtingen deze barrière kunnen passeren. Het is één van de plaatsen waar glasaal het binnenland van Nederland kan binnenzwemmen. Overal waar dat langs de kust in ons kan, vindt glasaal monitoring plaats. Oscar de Jong vertelde aan een groep vrijwilligers over de lange reis die de glasaal aflegt en hoe het monitoren in de praktijk aan toegaat. Hij liet aan de deelnemers zien hoe in de passage vissen worden verzameld, geteld en teruggezet op de plaats waar ze zijn gevangen. Ze aan de andere kant van de dijk te water laten, is hoe onlogisch dat ook lijkt, niet toegestaan.

Bij de demonstratie van het vissen werd nu geen glasaal gevangen (daar is het de tijd niet voor), maar wel krabbetjes, garnalen, zee druifjes en een bot van zo'n 12 centimeter. Oscar liet zien dat je aan de onderkant van de krabbetjes kan zien of het mannetje of vrouwtje betreft.

Dat glasaaltjes illegaal worden gevangen en verkocht in China voor heel veel geld, helpt niet om de palingstand op peil te brengen.

Kwelderwandeling

De overige vrijwilligers vertrokken te voet in noordelijke richting, de meesten met laarzen en die waren hard nodig en uiteindelijk niet afdoende om een tweede perceel op de kwelders met droge voeten te kunnen bereiken. Het was springtij en de noordenwind duwde het water ver op de kwelder. Wim Bosscher die professioneel veel tijd op en bij de kwelders heeft doorgebracht, liet zien hoever de dijk in 1985 is opgehoogd en dat de gigantische massa van het dijklichaam ervoor zorgde dat de dijk in de afgelopen veertig jaar tijd 25 cm is gezakt en grond op andere plaatsen juist omhoog wordt gedrukt.

Wim liet niet alleen de grote variatie in planten zien maar ook de verschillen in groei op de verschillende plekken op de kwelder. Veel bloeiende *zee-asters*, *lamsoor*, *melkkruid* en *Engels slijkgras*. Naast de grazende koeien, schapen en een enkel paard werden er groepjes eenden, *kleine zilverreigers*, *lepelaars* en een *bruine kiekendief* gespot. Vanaf de kwelder en zeker vanaf de dijk was het zicht vandaag geweldig en konden de eilanden goed worden gezien.

zee-alsem (grijs), *lamsoor* (paars) en *zee-aster* (steekt erboven uit)

Waar bij binnenkomst de vrijwilligers per afdeling gegroepeerd zaten, was dat na de excursies anders, zaten tijdens de lunch de vrijwilligers door elkaar en gelet op het volume van de discussies, duidelijk op hun plaats. Grappig was dat 3 Zeeuwen die elkaar niet kenden bij elkaar aan tafel belanden. Birds of a feather...

Het bestuur wil graag vanaf deze plaats Wim, Menco Jan en Oscar danken voor het begeleiden van de excursies. Wat fijn dat jullie alle drie gelijk 'ja' zeiden toen we jullie vroegen. We hebben veel positieve reacties gekregen op deze mooie ochtend. En dank aan Kees voor dit mooie verslag dat hij niet alleen voor De Pommel schreef maar ook voor de IVN-website.

Spotten naar motten

Verslag van de nachtvlinderexcursie in Middelstum door de redactie met foto's van Jan Visser

Vrijdagavond 29 augustus jl. vertelde excursiebegeleider Jan Jaap Boehlé in de grote kas op Ewsum a.d.h.v. foto's hoe je het verschil ziet tussen nacht- en dagvlinders. Waar dagvlinders een soort 'knopje' hebben aan de uiteindes van hun voelsprietten ontbreken deze zogenaamde 'clubs' bij nachtvlinders. Ook werd uitgelegd hoe je een vlinderrups kan onderscheiden van bijvoorbeeld een larve van een bladwesp.

Er waren 19 deelnemers, waaronder 2 meisjes die voorafgaand aan de excursie een aantal bomen met siroop mochten insmeren, in de hoop daarmee nachtvlinders te trekken. Daar kwam slechts één huismoeder op af. Meer vlinders werden gelokt met een grote lamp op een wit laken tussen de gracht en de fruitboomgaard.

We hebben een aantal bekendere nachtvlinders gezien zoals de buxusmot, huismoeder en koperuil. Maar ook een aantal minder bekende soorten, waaronder de bruine éénstaart, die gemakkelijk te herkennen is aan de punt aan de bovenvleugel.

Ondanks een lichte motregen bleven veel deelnemers aan het doek gekluisterd. Jan Jaap, dank weer voor de leuke en interessante avond. En dank aan Jan Visser (geen IVN-lid, maar deelnemer bij de excursie) die de volgende mooie foto's maakte.

braamvlinder

bruine éénstaart

haarbos

*kleine
groenbandspanner*

kroonvogeltje

parelmoermot

Koekoeksbloem

Ontdekkingen en wetenswaardigheden door Angelika Lukas in haar eigen tuin

Ik had ooit de *Echte koekoeksbloem* (*Silene flos-cuculi*) geplant in mijn tuin. Weliswaar had ik deze gekocht bij Cruidthoeck, maar hoopte vurig dat hij zichzelf zou uitzaaien. Helaas heb ik hem daarna nooit meer gezien. Jammer, want de bloemetjes zijn eetbaar en staan erg vrolijk op gerechten.

Wat wél vanzelf in de tuin verscheen, waren de *Dagkoekoeksbloemen* (*Silene dioica*) (foto links). Niet eetbaar, maar eigenlijk net zo mooi. Misschien wel mooier, want minder 'flodderig'.

Toen ik de bloemen op verschillende plekken eens beter bekeek, zag ik dat er variatie in de kleuren zat. In het Moerbeiperk staan donkerroze Dagkoekoeksbloemen en in Perk Louis staan lichtroze en een witte variant, wat een *Avondkoekoeksbloem* (*Silene latifolia*) blijkt te zijn.

variant, wat een *Avondkoekoeksbloem* (*Silene latifolia*) blijkt te zijn.

Na wat speurwerk op internet kwam ik erachter dat er ook *Bastaardkoekoeksbloemen* bestaan, een kruising tussen de Dag- en Avondkoekoeksbloem. En er bestaan nóg meer soorten die nauw verwant zijn, zoals

- * *Blaassilene* (*Silene vulgaris*) - algemeen/veel ingezaaid
- * *Kegelsilene* (*Silene conica*) - zeldzaam/soms ingezaaid
- * *Nachtkoekoeksbloem* (*Silene noctiflora*) – zeldzaam
- * *Nachtsilene* (*Silene nutans*) – zeldzaam

Je zou er koekoek van worden!

Een belangrijk ecologisch nut

Ik ontdekte dat er verschillen in de zaaddoosjes zijn. Je hebt ze met de puntjes omhoog en ook helemaal teruggeslagen.

zaaddoosje *avondkoekoeksbloem*

zaaddoosje *dagkoekoeksbloem*

Maar weet je wat ik nóg ontdekte? Er is een rups die in de zaaddoosjes huist.

De rups van de *Gewone silene-uil* (*Hadena bicruris*). Ze zijn vrij zeldzaam, lees ik op de site van de Vlinderstichting. Maar ik had er zeker vijf!

In de zaaddozen van *Silene*-soorten zitten ze veilig, met hun voedsel bij de hand: de zaden.

Het is een voedselbron en waardplant.

Tijdens mijn speurtocht zag ik ook dat andere insecten een schuilplaats in de doosjes vinden, zoals oorwurmen.

Al met al is de Koekoeksbloem een ecologisch belangrijke plant die je met wat geluk gratis in je tuin krijgt. Ze zijn mooi, makkelijk, kunnen lekker hoog worden en blijven maar bloeien, soms zelfs tot in de winter.

Met groene groet uit Tuin Engelwortel, Angelika

- advertentie van onze drukker -

Aandacht krijg je door het te geven

PRINTWERK XXL SIGNING TEXTIELDRUK VORMGEVING	Het Aanleg 16 0595 - 444 916 info@deprint.nl www.deprint.nl
---	--

Leestip: Gratis online tijdschriften over de natuur

Op de website van de zoogdiervereniging Nederland kan je diverse digitale natuurtijdschriften vinden om te lezen.

O.a. 'Zoogdier', en het blad 'Kijk op exoten', met informatie over exotische flora en fauna in Nederland.

<https://www.zoogdiervereniging.nl/kennisbank/publicaties>

Gronings Groen

Persoonlijk verslag van het evenement van 12 september jl door Hilde van Heuveln

Voor de derde jaar op rij ga ik naar Gronings Groen. De afgelopen jaren was het erg leuk, dus ik heb er zin in. Fijn ook om een keer excursies te volgen zonder er zelf wat voor te hoeven regelen. Het is dit jaar op Maarhuizen, bij Winsum. Niet zo ver weg, dus ga ik samen met Trijntje op de fiets erheen. Er staat een flinke wind, maar het blijft droog. Onderweg horen we bij een slootje in Stitswerd het overduidelijke geluid van een ijsvogel, maar zien deze niet. Op Maarhuizen melden we ons bij de organisatie en krijgen een naambadge. Er staat een kop thee/koffie met wat lekkers klaar. Een goed begin. Even later schuift Kees aan bij ons tafeltje buiten. Even later zien we ook Johanna en Arie, en ook Jody is op de fiets gekomen.

‘Creative journaling’ is mijn eerste activiteit. We zitten met een groepje buiten onder een grote tent terwijl de eerste regendruppels vallen. We beginnen met een contourtekening; oftewel je tekent een natuurobject zonder op het tekenpapier te kijken. Daarna proberen we de juiste kleuren erbij te vinden. We doen nog wat andere tekenoefeningen om af te sluiten met het tekenen van eigen natuurvondsten (een blad van een hazelaar, zie rechts) en deze met aquarelverf in te kleuren.

We zijn wel een beetje koud geworden zo buiten zittend in de regen, dus een warm

kopje thee gaat er wel in. Er is even tijd om met wat anderen te spreken alvorens de rondleiding op Maarhuizen begint. We lopen een rondje om de wierde terwijl een gids van Staatsbosbeheer het één en ander vertelt. Het meest bijzondere vond ik wel het bezoek aan de boerderij van de voormalige ‘bandenkoning’. Hier en daar is de boerderij in zeer slechte staat, maar de voorkamer laat nog de grandeur van weleer zien. Trijntje en ik vinden op het opkamertje nog stukjes krant uit 1892 onder het behang. Na een, voor mij,

vegetarische paella, fietsen Trijntje en ik weer naar huis. Het was weer een mooie en inspirerende middag.

Volgend jaar is Gronings Groen op 11 september.

Succesvol biologisch boeren in Loppersum

Verslag van de rondleiding op Eikemaheert 27 september jl., foto's Clemens Mug, Johanna Klatter

In het knusse winkeltje van de biologische boerderij Eikemaheert in Loppersum worden we warm verwelkomt door de eigenaren Piet Glas en Angela Rijnen.

Met een glaasje *echte* appelsap en stukjes overheerlijk fruit (o.a. peer gráfin gepa) vertellen Piet en Angela waarom ze zo'n 7 jaar geleden overgingen van een 'gangbaar' boerenbedrijf naar biologische landbouw. Eén van de redenen was het zien van steeds minder vogels op het bedrijf. Een andere reden was, hoewel nog steeds financieel gezond, ze het idee dat de opbrengst minder werd, maar vooral dat de smaak achteruitging.

Plannen werden daarom gesmeed en uitgevoerd voor een andere bedrijfsvoering.

Biologische landbouw

Er worden granen en veldbonen geteeld waarmee de kippen deels worden gevoerd. Ze vermeerderen en telen de Groninger (dop)erwt 'Wonder van Scheemda'. Voor biologische melkveehouders verbouwen ze voederbieten, en er wordt knoflook verbouwd. Daarnaast is er veel luzerne en klaver, voedergewassen die tevens dienen als grondverbeteraar. Voor particuliere verkoop verbouwen ze aardappels.

Biologische vleeskippen

De kippenschuur is opgedeeld in drie afdelingen, die elk een eigen buitenuitloop van 2 hectare heeft. In de uitlopen staan de appelboompjes en in één uitloop ook bessenstruiken en pruimenbomen.

De kippen eten biologisch krachtvoer, aangevuld met veel granen en geplette veldbonen van de akkers. Als snack krijgen ze appels, pompoenen en erwten die niet mooi genoeg zijn voor de verkoop.

Biologisch fruit

Er worden diverse rassen biologische appels, en een aantal peren geteeld. In de bessentuin groeien rode en zwarte bessen, gele en rode kruisbessen, frambozen en pruimen. Appellrassen die ze telen zijn o.a. Alkmene, Rode van Boskoop, Natyra en Martini. De appels worden gebruikt als handappel of er wordt appelsap van gemaakt. Het fruit is te koop bij diverse winkels in de provincie.

De randen zijn beplant met inheemse heesters, zoals vlier, meidoorn, wilg, hazelaar, zwarte els, vuilboom en kornoelje. In totaal 13 verschillende inheemse struiken. Daarnaast is een strook met rozen (*egelantier*, *hondsroos* etc.) aangeplant, speciaal voor de reeën die gek zijn op de rozebottels, maar ook veel vogels zullen daarvan smullen. Johanna vond een reepoot-afdruk in de grond (foto links).

Tuinderij

Sinds 2023 wonen en werken Roby en Charlie ook op het bedrijf en zij telen op 1 ha groente geïnspireerd op de biologische-dynamische landbouw. Naast groenten, zaaien ze bloemen voor insecten en gezelligheid. Ze verkopen hun groente in het erfwinkeltje en je kan wekelijks een groentetas met lokale seizoensgebonden groente bij hun kopen.

Wat een fijne middag met Piet en Angela als inspirerende vertellers en rondleiders, waar we kennis maakten hoe een (Skal-gecertificeerde) landbouwbedrijf biologisch, duurzaam en succesvol kan zijn. Een voorbeeld voor vele andere boeren.

De erfwinkel is elke zaterdag geopend van 10.00 - 13.00 uur.

Meer info Eikemaheert: <https://eikemaheert.nl/>

Meer info Tuinderij van Roby en Charlie <https://tuinderijeikemaheert.nl/>

Ingezonden foto's – deel 2

Lammert Voos maakte deze mooie foto van een *haas* bij de Marnerwaard.

Omdat het niet goed gaat met het aantal hazen, is er in 2022 een jachtverbod op hazen ingesteld, die nog steeds van kracht is in drie provincies in Nederland, waaronder Groningen.

Deze prachtige rupsen zijn van het *vlasbekuiltje*, een nachtvlinder. Zo grijs als de vlinder is, zo kleurrijk zijn de rupsen ervan. Ze lijken wel wat op de rupsen van de koninginpage.

Johanna Klatter vond de rupsen in haar tuin op de *walstro-leeuwenbek*.

Trijntje van der Kooi stuurde meerdere foto's in, waaronder die op de voorkant van De Pommel. Maar deze is ook leuk. Tientallen *honingbijen* zijn gezamenlijk aan het water drinken bij een schapenwatertrog langs de Groninger waddendijk.

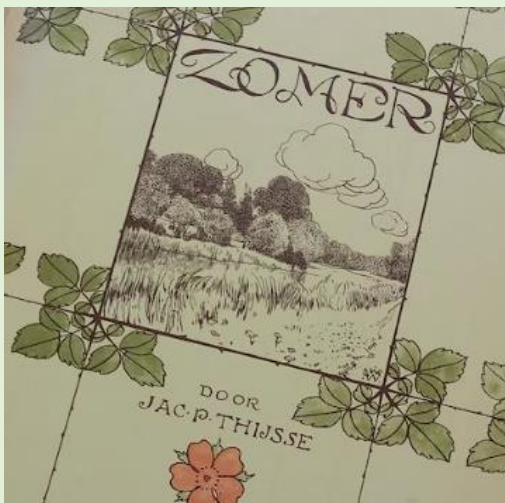
Natuurverhalen

Door Jan Langelaar eigenaar van Leescafé Doemkes

Hoe zag de natuur in Nederland eruit in de vijftiger jaren? In Leescafé Doemkes in Appingedam zijn we woensdagmiddag 1 oktober op zoek gegaan naar elkaars natuurverhalen. Het bleek dat natuurliefhebbers prachtige verhalen kunnen vertellen over de natuur en het landschap van vroeger. Het verhalencafé was georganiseerd in de week van de eenzaamheid en in de maand van de geschiedenis (met dit jaar het thema Natuur). Het verdwijnen van natuur kan leiden tot verdriet, somberheid en eenzaamheid. Ook om de natuur mag je “rouwen”.

Veel jongeren hebben geen idee hoe rijk Nederland vroeger was aan natuur. Het verdwijnt geleidelijk uit ons collectieve geheugen. Door de verhalen van natuurliefhebbers ontdekken we hoe **biodivers** Nederland vroeger was. Onderzoek naar deze (oude) natuur kan ons helpen bij het beheer van (nieuwe) natuurgebieden. Het kan ook hoop geven; wat verdwenen is kan misschien weer terugkomen.

Om de deelnemers van het verhalencafé te stimuleren hadden we een etalage gemaakt met oude natuurboeken (o.a. Thijssse albums). Deze boeken geven een mooi beeld van de natuur van vroeger in ons land. In de etalage stond ook het boek van Marc Argeloo; “Natuuramnesie, hoe we vergeten zijn hoe de natuur er vroeger uitzag”. Dit boek was een belangrijke inspiratiebron voor de verhalenmiddag.

Om te voorkomen dat het natuurverhalencafé zou eindigen in mineur hebben we ook verhalen gedeeld over nieuwe natuur in Nederland en over natuurgebieden in Zuid- en Oost-Europa.

De bijeenkomst is gefilmd door pact tegen eenzaamheid Eemsdelta:
<https://eenzaamheideemsdelta.nl/nieuws/terugblik-dag-7-week-tegen-eenzaamheid-eemsdelta/>

Voor meer info over het verhalenproject of voor het organiseren van een natuurverhalenmiddag / -avond kan je opnemen via de mail jan.langelaar@home.nl of telefonisch 06 – 388 919 44.

Waarom bevroren vogelpootjes niet?

Bron: De Vogelbescherming

Vogelpootjes zijn klein, dun en bloot. Je zou denken dat die pootjes bij vorst bevroren. Maar vogelpoten bevroren níet. Hoe is dat mogelijk?

Vogeltenen anders dan mensentenen

Vogeltenen zijn bedekt met een fikse laag vorstbestendige schubben. Die zijn gemaakt van keratine. Dat is een taai, vezelig eiwit, vergelijkbaar met wat in onze haren en nagels zit. En keratine bevriest niet.

Geen spieren

Vogelpootjes bevatten geen spieren, maar alleen pezen. Die gebruiken veel minder energie dan spieren, dus hebben minder bloedtoevoer nodig. Het geeft dus niets als de bloedvaten daar vernauwen. Als er tijdelijk nét genoeg bloed doorstroomt voor de noodzakelijke vervanging en groei van de huid en de nagels is het goed.

Warmtewisselaar

Het warme bloed dat vanuit het lichaam komt, stroomt in de poten vlak langs het koude bloed dat vanuit de poten op de terugweg is naar het hart. Zo wordt dat 'koude poten bloed' voorverwarmd voordat het weer het lijf instroomt en blijft het lichaam warm.

Extra wonderlijk

In de winter ligt de terugkerende ader in de kern van de poot, zodat weinig warmte verloren gaat. In de zomer verplaatst deze ader zich echter naar de huid, zodat het bloed juist gemakkelijk overtollige warmte kwijtraakt. Ook weer belangrijk, want vogels kunnen niet zweten en koelen af via poten en snavel.

Afwisselend links or rechts staan

Al met al blijven vogelpoten 's winters een paar graden boven de omgevings-temperatuur. Toch gebeurt het wel eens dat eenden vastvriezen als ze te lang op het ijs staan. Om dat te voorkomen, gaan ze op hun buik liggen en trekken de poten op tussen de buikveren. Of ze gaan afwisselend op één poot staan en houden de andere poot tegen het warme lijf.

Geen kip te bekennen op het vrijwilligersfeestje....

Verslag van de dag van de vrijwilligers 11 okt jl. door de secretaris

Het Centrum Vrijwilligerswerk Het Hogeland organiseerde 11 oktober een dag om het werk van vrijwilligers te vieren. Ze benaderden diverse vrijwilligersorganisaties om aan deze dag invulling te geven. IVN Noord-Groningen was deze dag goed vertegenwoordigd met vrijwilligers op twee vrijwilligersmarkten en met een expeditie 'Meer natuur in je tuin'.

Door het gebrek aan publiciteit voor deze dag kwamen helaas zeer weinig belangstellenden op deze dag af. Daardoor werd het bijna onmogelijk om nieuwe vrijwilligers te werven. Er zijn wel fijne gesprekken gevoerd met de andere aanwezige vrijwilliger(organisatie)s; wellicht volgen daar gezamenlijke activiteiten uit.

Vrijwilligersmarkten

In de bibliotheek van Leens stond Lammert Voos klaar met zijn mooi versierde tafel om geïnteresseerden te vertellen over IVN Noord-Groningen; wat we doen en wat voor vrijwilligers we zoeken. Hetzelfde gold voor de bieb in Winsum waar Trijntje van der Kooi en Kees Ensing stonden. Op beide locaties kwamen slechts twee mensen langs die daadwerkelijk op zoek waren naar vrijwilligerswerk...

Expeditie Meer natuur in je tuin

In de tuin van Auko Bleker in Bedum vertelden Auko en ik de bezoekers over hoe je meer vogels, insecten etc. in je tuin kan krijgen. Op de volgende pagina kan je hier meer over lezen. In totaal hebben we 5 bezoekers gehad, waarvan 3 eigen leden.

Wij hebben onze bevindingen van deze dag aan het Centrum Vrijwilligerswerk doorgegeven. Die heeft aangegeven de organisatie te hebben onderschat.

Veel dank aan Trijntje, Lammert, Kees, Auko en Greetje voor hun tijd en inzet deze dag.

Denk aan de V's bij je tuin(inrichting)

Deel van de inhoud van de expeditie Meer natuur in je tuin van 11 okt. JI.

Voedsel

Probeer het hele jaar rond bloeiende planten in je tuin te hebben. Insecten eten de nectar, terwijl vogels de planten afspeuren voor kleine beestjes. Laat uitgebloeide bloemen staan voor de zaden voor vogels. Plant bessenstruiken en/of fruitbomen. Ook kan je dieren bijvoeren met bv vogelzaad, vetbollen, egelvoer. Vergeet niet water aan te bieden; dat kan een vijver(tje) zijn, maar een schaal(tje) werkt ook prima.

Veiligheid

Dieren komen pas naar je tuin wanneer ze zich daar veilig voelen. Kleine vogels steken het liefst geen groot open veld over om bij een nestkastje of voederplaats te komen. Struiken, bomen, maar ook klimplanten en takkenrillen zorgen voor een goede schuilplek als er gevaar dreigt voor vogels, maar ook voor bv libellen en vlinders en andere insecten. Lang gras biedt schuilplaats voor kleine insecten. En denk ook eens aan egel- en/of vleermuiskasten. Heb je een vijver, zorg dan dat dieren die daar per ongeluk invallen, er weer veilig uit kunnen klimmen. En plaats drinkschalen en nestkasten buiten het bereik van katten.

Voorplanting

Vogelnestkasten worden gebruikt om in te nestelen, maar ook om in te slapen. Iedere vogelsoort heeft zijn wensen qua grootte, vorm van het vlieggat en hoe hoog de kast hangt. Voor insecten bestaan er o.a. speciale bijenstenen, maar je kan zelf ook een insectenhotel maken.

Variatie

Zorg voor een variëteit aan planten en structuren om verschillende dieren aan te trekken. Elk dier heeft zijn voorkeur voor voedsel, schuilplek en nestkast.

Verbinding

Maak een egelsnelweg; een gat in je schutting zodat egels veilig naar de tuin van de burens kan gaan. Als je burens ook een natuurvriendelijke tuin hebben, heb jij meer kans om dieren in de tuin te krijgen; geef ze eens een vogelhokje of biologisch bloembollen of -zaadjes cadeau. Je zou ook een vogelhokje in je buurt of straat kunnen ophangen.

Geduld wordt beloond

Verslag en foto's van het kweken van kardinaalsmutsen door Kees Ensing

Tijdens de excursie van IVN samen met Natuurmonumenten Groningen eind vorig jaar in Biessum, was mijn oog gevallen op een *kardinaalsmuts* die vol zat met oranje vruchtjes. Thuis heb ik een paar *kardinaalsmutsen* die in de herfst prachtig dieprood blad krijgt maar helaas niet de kenmerkende vruchten.

Een zoekopdracht bracht me op de website www.hovenier.nl en daar las ik dat stekken de makkelijkste methode van vermeerdering is. Net als bij een vlier een lange tak afsnijden en diep in de grond drukken. Ik vond het niet zo kies om in een natuurgebied een paar takken af te snijden.

Toen ik tijdens een wandeling begin november rond Middelstum een kardinaalsmuts vol vruchten zag hangen, heb ik een trosje meegenomen. Op dezelfde website werd beschreven dat je kardinaalsmutsen ook uit zaden kunt kweken. Direct na het oogsten, moet je de bessen pellen, de witte pitten ontdoen van het oranje vlies en ze in de grond stoppen. Er stond bij dat ik geduld moest hebben want de kieming kan wat tijd kosten.

Omdat ik poten in de tuin te riskant vond, heb ik een aardenwerken pot genomen en een handvol zaadjes een paar centimeter onder de grond gestopt. De pot regelmatig begoten maar er gebeurde niets tot begin mei op eens een verzameling gelijk ogende plantjes met twee blaadjes in de pot stond. Drie weken later heb ik de plantjes in aparte potjes gepoot met als resultaat dat ik nu bijna twintig zaailingen heb.

Nieuwe IVN-activiteiten

Op de achterkant van deze Pommel staan de activiteiten voor de 1^e helft van 2026, waaronder een meerdere nieuwe. Zoals 'schilder het voorjaar', een excursie bij het Abelstokbos met gidsen en een wandeling met gids bij Rusthoven.

We starten het nieuwe jaar met een interessante lezing over *Weidevogels* door Anne-Jan Staal, die al vele jaren in Tinallinge weidevogels monitort en beschermt. Kijk van tevoren altijd even op de website of er geen wijzigingen hebben plaats gevonden t.o.v. de info in De Pommel. <https://www.ivn.nl/afdeling/noord-groningen>

Waarom de pissebed 'pissebed' heet

Verslag bodemdierexcursie voor kinderen 22 okt. door Hilde van Heuveln, foto's Johanna Klatter

Drie gelaarsde meisjes (Julia 5 jr, Eloise 8 jr en Noëmi 10 jr), begeleid door hun grootouder(s), gaan deze middag op zoek naar bodemdiertjes bij de Rensumaborg.

Wormonderzoek

Elk meisje krijgt een bakje met een *regenworm* (1^e soort bodemdier), terwijl de opa en oma's een papier met vragen krijgen; wat voor kleur heeft de worm, hoe lang is hij, zie je ook oogjes, en waar zitten de pootjes? Met een loep kunnen de meisjes de wormen goed bekijken en antwoord op de vragen geven.

Tien soorten bodemdieren

In de natuur worden tien verschillende soorten bodemdieren onderscheiden. Oscar gaat met de meisjes op zoek naar de dakpannen en bakstenen die we al een paar week geleden op het terrein hebben gelegd. Oscar tilt de eerste dakpan op, daar ligt niets onder. Nu willen de meisjes zelf kijken; onder een tweede dakpan worden *huisjesslakken* (soort 2), een *naaktslak* (3) en *pissebedden* (4) gevonden. Het is helemaal raak als er schors van een oude boomstronk wordt opgetild; wormen, *kevers* (5), *miljoenpoten* (6) en heel veel pissebedden. Onder een derde dakpan weer pissebedden en een *spin* (7).

Er is een 'waslijn' opgehangen en de meisjes mogen van elk gevonden bodemdiertje een kaartje ophangen. Ook wordt van ieder diertje a.d.h.v. een vraag wat verteld. O.a. een vraag over de pissebed. *Waarom heet een pissebed 'pissebed'?* De kleine Julia verbaast iedereen door het antwoord te weten. 'Droge pissebedden werden in het bed van kinderen gelegd, dan plasten kinderen niet meer in bed'.

WAAROM HEET EEN PISSEBED
'PISSEBED'?

Soms kregen kinderen de diertjes ook wel eens te eten tegen het bedplassen. Daarnaast schijnt een groep pissebedden naar urine te ruiken. Ook wordt verteld hoe naaktslakken over scheermesjes kunnen 'lopen' en waarom spinnen niet in hun eigen web vast blijven zitten.

Andere beestjes

Vervolgens gaan de kinderen weer op zoek. Er zijn ook bekertjes ingegraven, maar daar zit niet veel in; alleen een rups. Bij het insectenhotel staat een bijenkast waar de bijen nog actief zijn. In het insectenhotel worden *lieveheersbeestjes* gevonden.

En als je het beestje zelf niet (gelijk) ziet, zie je soms wel sporen van dieren; zo wordt er molshopen gevonden. De *mol* is daarmee het achtste bodemdier dat we vinden. Alleen de *duizendpoot* en *mier* hebben we deze middag niet gevonden.

Aan de achterkant van eikenbladeren vinden we galappeltjes, met daarin een galwespje (zie foto). Ook van de niet-bodemdieren mogen de kinderen een kaartje aan de lijn ophangen. Daarvan worden 5 soorten gevonden: *vlinder*, *bij*, *wesp*, *mug* en *cicade*. Op de laatste was niet gerekend, dus daar was geen kaartje van.

Waar ik ook niet op had gerekend, was dat de meiden hun bakje met beestjes mee naar huis wilden nemen. Hopelijk loopt er nu niet van alles bij de opa en oma's in huis rond....

Het was een mooie middag met drie enthousiaste deelnemers. Vonden ze het in het begin nog spannend om een worm op hun hand te leggen, nog geen uur later durfden ze alle beestjes aan te raken en op te pakken. Mooi te zien hoe 'angst' verandert in verwondering.

Een dikke **dankjewel** aan de familie Meijer van de Rensumaborg; wat fijn dat deze activiteit op jullie terrein mocht plaatsvinden.

Natuurwerkdag

Verslag van de bomenknot werkdag in Uithuizermeeden 1 nov jl. door de redactie

Helaas waren de weergoden ons dit jaar niet gunstig gezind tijdens de Landelijke Natuurwerkdag. De 9 aanwezige IVN-leden hebben twee uur bomen kunnen knotten en takken kunnen slepen aan de Uithuizerweg, toen het dusdanig ging regenen dat we gestopt zijn. Er is een mooi begin gemaakt, in februari gaan we verder.

Tweede leven voor takken

Iemand heeft al een kar opgehaald met takken voor haar paarden. Wie ook wilgentakken wil hebben kan contact opnemen met Johanna via jcfklatter@gmail.com. De takken zijn te gebruiken in de moestuin, voor takkenrillen, om te versnipperen etc. Mooi als de takken nog een tweede leven krijgen en het scheelt de vereniging weer veel hakselwerk. In februari komen er weer nieuwe takken beschikbaar.

Soep Ekamper

Johanna had ervoor gezorgd dat we bij de familie Dijkstra in de schuur naast het werkperceel heerlijk droog konden zitten en ons aan de brandende kachel konden opwarmen.

Hotel-restaurant Ekamper uit Oosteinde had een heerlijk gevulde warme soep voor de noeste werkers, waarvoor heel erg dank!

Dank aan Arie en Johanna voor de prima organisatie.

Overwinterende vleermuizen bij Rusthoven

Bron: Groninger Landschap en St Vleermuizengroep Groningen

Na de A-kerk (stad Groningen) is de ringoven van de voormalige steenfabriek Rusthoven (Appingedam) het grootste winterverblijf van vleermuizen in de provincie.

grootoorvleermuis

De ruïne is sinds 2019 eigendom van Het Groninger Landschap, die er in overleg met de Vleermuiswerkgroep Groningen voor heeft gezorgd dat de omstandigheden voor vleermuizen zo gunstig mogelijk zijn. Zo is het dak van de ringoven in 2021 grondig schoongemaakt en gerepareerd. In 2022 zijn de meeste van de 20 deuropeningen dichtgemetseld, wat een veel stabielere klimaat opleverde. Vleermuizen houden namelijk niet van wind, tocht of verstoring tijdens hun winterslaap. Er zijn nu nog twee smalle openingen waar de vleermuizen in en uit kunnen vliegen.

Het blijkt dat de vleermuizen de gehele ringoven gebruiken om een slaapplek uit te kiezen. wat volgens experts laat zien dat de omstandigheden er gunstig zijn.

Ieder jaar (in januari of februari) inventariseren vrijwilligers van de Vleermuiswerkgroep het aantal overwinterende vleermuizen in de oude ringoven.

De volgende cijfers kon ik op internet vinden over het aantal overwinterende vleermuizen. Helaas afgelopen winter een grote afname van het aantal.

	2020	2023	2024	2025
<i>baardvleermuis</i>	10	26	40	33
<i>watervleermuis</i>	?	23	13	11
<i>grootoorvleermuis</i>	?	3	3	2
vleermuis onbekend	?	3	4	5
	21	55	60	51

Hoeveel vleermuizen zullen komende winter in de ringoven overwinteren?

Wat klein is wordt groot onder de microscoop

Verslag van de microscopie middag op Ewsum 8 nov jl. door Hilde van Heuveln

‘Wat doe ik hier’, dacht ik, nadat het eerste uur nog niemand langs was gekomen. Maar na anderhalf uur begon het opeens storm te lopen; tussen de 20 en 30 kinderen zijn langs geweest soms met hun (groot)-ouders om een kijkje te nemen door de verschillende microscopen die waren opgesteld in de grote kas.

Sommigen hadden hun eigen natuurvondsten meegenomen of vonden die in de tuin op Ewsum; rups, pissebed, schelpjes etc.

Daarnaast lag er op tafel divers materiaal om te bekijken; insecten, veren, paddenstoelen, bladeren, zaadjes, zout en zoet water.

De Rijks Universiteit Groningen, die dit evenement voor de derde keer organiseerde, had dit jaar een quiz gemaakt, waarbij bezoekers moesten raden wat ze zagen. Dat was een succesnummer. Kinderen die de puzzel juist had kreeg een natuurkaartje.

Drie IVN-leden kwamen langs; Renate Pool met kleinzoon en Arie en Johanna. Voor kinderen die even uitgekeken waren, of omdat er geen microscoop vrij was, lagen er stiften, potloden en kleurplaten. Ook daar werd gretig gebruik van gemaakt.

Op meer plekken in Groningen en Drenthe werd een microscopiedag georganiseerd. Zo was Clemens Mug (rechts op de foto gemaakt door Tineke van der Meij) druk met de organisatie in de Hortus in Haren. Daar kwamen maar liefst 44 kinderen en ca. 130 volwassenen op af.

Op Ewsum bracht een man twee oude microscopen die IVN mag houden. Er mankeert aan beiden wat. Clemens gaat kijken of hij ze weer aan de praat krijgt. Super Clemens.

Er 'vliegen' ook vlinders in de winterperiode

Artikel en foto's over vlinders in de winter door Arie Beemsterboer (aangevuld door de redactie)

Bij vlinders denken we meestal aan de zomer. Maar er zijn ook vlinders die in de late herfst, winter en vroege voorjaar voorkomen.

Wintervlinders

Een van de meest voorkomende is de *Kleine wintervlinder* (foto hieronder). Deze vlinder vliegt van half oktober tot half januari. Je kunt ze dan ook op een verlicht raam zien zitten. Dat zijn altijd mannetjes want bij de vrouwtjes zijn de vleugels zijn gedegradieerd tot kleine stompjes en kunnen daarom niet vliegen.

De vrouwtjes zitten op takken van loofbomen en lokken de mannetjes met feromonen. Na de paring worden de eitjes bij de knoppen van de bomen gelegd waar de rupsen in het voorjaar uitkomen en van de knoppen eten, wat in de fruitteelt soms schade veroorzaakt.

De vlinders eten niet maar teren op de reserves die ze van de rupsen meegekregen hebben. De rupsen zijn rond april / mei volgroeid en laten zich aan een spinseldraad uit de boom zakken en verpoppen in de bodem. Eind oktober komt de nieuwe generatie weer tevoorschijn.

Naast de kleine wintervlinder bestaat er ook een *grote wintervlinder*. Ook deze spanner vliegt in de wintermaanden en is de grootste van de wintervlinders. De grondkleur varieert van gebroken wit (zoals rechts op de foto) tot oranjebruin. Over de voorvleugel lopen twee bruine dwarsbanden die nogal onregelmatig van vorm zijn.

Zwarte herfstspinner

Een andere nachtvlinder die je in oktober, november tegen kunt komen is de *Zwarte herfstspinner*. (links). Deze vlinder wordt niet veel gezien in Noord-Groningen. Ook deze vlinder leeft in één generatie.

De vrouwtjes van deze vlinder kunnen wel vliegen, dit i.t.t. de vrouwtjes van de kleine wintervlinder.

De eitjes worden aan twijgen vastgehecht en komen in het voorjaar uit. Als de rupsen volgroeid zijn, verpoppen ze zich onder schors of in de strooisellaag.

In oktober verschijnt de nieuwe generatie.

Najaarsspanner

In de groep 'wintervlinders' hoort ook de *Najaarsspanner*. Op zich een zeer algemene soort, maar komt vooral voor op zandgronden in het binnenland en de duinen, en elders schaars. Dus leuk om deze nachtvlinder in Nrd-Groningen aan te treffen.

Bij al deze vlinders zijn het vooral de mannetjes die op licht afkomen en in de led-emmers belanden, soms met meerderen tegelijk.

Het begrip 'generatie'

Voor alle bovengenoemde vlinders geldt dat ze in één generatie leven, dat wil zeggen dat ze in één jaar tijd gaan van ei – rups – pop - vlinder.

Er zijn ook vlinders die in twee generaties vliegen (bv de dagpauwoog) of zelfs in drie generaties (kleine vuurv�inder en landkaartjes).

Duurzame Doedag bij het WEC

Verslag van de Doedag 15 nov jl. bij het WEC door Hilde van Heuveln

De Duurzame DoeDag werd georganiseerd door Duurzaam Hogeland en het WEC, samen met diverse groene organisaties waaronder IVN Noord-Groningen.

Dit in het kader van de Landelijke Klimaatweek.

Er was van alles te beleven: van tips voor je huis isoleren tot ideeën om je tuin te vergroenen. Er was een workshop bomen herkennen (door Meer Bomen Nu) en een wandeling langs de Waddenzee met een proeverij van lokaal eten (door Het wilde wezen). Met een VR-bril kon je het afvalverwerkingsproces bij Omrin bekijken. Ook werd de film 'Groenkijkers' vertoond.

Kinderactiviteiten

Voor kinderen was er een Escape Room, konden ze een sleutelhanger knopen en met gejut afval een kunstwerkstuk maken. Bij ons konden ze van klei en esdoornzaadjes en zonnebloempitten beestjes maken én van denappels, vogelpindakaas en vogelzaad vogelvetbollen maken.

Een divers en leuk programma; helaas was de opkomst niet super. Had het te maken met de publiciteit (er heeft wel een paginagrote advertentie in de Ommelander gestaan), het weer (koud en mistig) of het samenvallen met de intocht van sinterklaas? 's Middags werd het wel gezellig druk bij de knutseltafel.

Daarnaast hadden we nog twee tafels tot onze beschikking. Op de ene lag IVN-promotiemateriaal en op de andere tafel stond een binoculair en natuurvoorwerpen om te bekijken.

Foto rechts gemaakt door Johanna Klatter.

Trijntje van der Kooi, Oscar de Jong en ik hebben ons best gedaan IVN Noord-Groningen zo goed mogelijk te promoten.

Er heeft zich een nieuw lid aangemeld deze dag.

Ingezonden foto's – deel 3

Oscar de jong zag midden op de dag een jonge *egel* op de weg lopen. Hij bedacht zich geen moment, en bracht het egeltje naar zijn tuin. Sommige egels lukt het niet om zichzelf genoeg op te vetten om in winterslaap te gaan. Ze blijven dan de hele winter wakker en moeten op zoek naar voedsel. Je kan ze helpen door wat egelvoer (of kattenvoer) en water aan te bieden.

Deze foto van een *atalanta* maakte Lammert Voos in zijn tuin. De *atalanta* is een echte trekvlinder, die, voordat het koud wordt, naar Zuid-Europa vliegt. De *distelvlinder* en de *luzernevlinders* zijn andere trekkende dagvlinders die in Nederland voorkomen.

Dit spinnetje is een *groen kaardertje*. Deze spin wordt slechts 3 tot 5 mm lang, maar is toch de grootste uit de familie kaardertjes. De groene kleur dient als camouflage, de spin leeft nl. op de bladeren. De foto (van deze niet helemaal meer 8 potige spin) is gemaakt door Jan Haas.

Rechts zie je een foto van *kleine stinkzwammen*. Deze paddenstoelen vallen op door hun vieze geur en opvallende vormen. Kenmerkend voor alle stinkzwammen is dat de paddenstoel (= het vruchtlichaam) uit een soort ei komt. Deze witachtige eieren worden ook wel "hekseneieren" of "duivelseieren" genoemd. Hilde van Heuveln maakte de foto in het bos bij de Fraeylemaborg.

Supergezellige ochtend bij Noordpolderzijl

Verslag van de ledendag bij Noordpolderzijl 29 nov jl. door de secretaris, foto's Johanna

Maar liefst 32 leden naar Noordpolderzijl voor de allereerste ledendag van IVN Noord-Groningen. En vanaf het begin was het heel gezellig en lekker informeel.

Uitkomst enquête

Na een natuurmomentje (filmpje van kramsvogels die besjes uit een meidoorn eten) is kort ingegaan op de meest opvallende uitkomsten van de leden-enquête van dit jaar. De enquête was uitgezet om meer inzicht te krijgen over o.a. de tevredenheid, de wensen en de mogelijke inzet van leden over/voor de afdeling. De volledige uitkomsten staan op de website. Het bestuur is en gaat hiermee aan de slag. Elske won een bijzonder plantenboek met haar idee van een inspiratie-ochtend; met een groepje leden brainstormen over de toekomst en activiteiten van de afdeling.

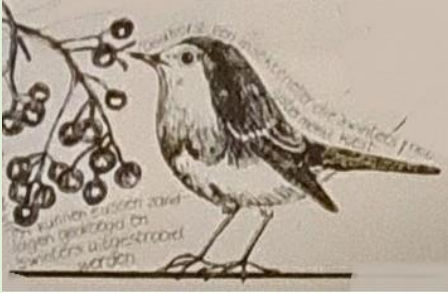
Jubilarissen

Daarna waren de ogen gericht op onze drie jubilarissen; Gerry Visscher – vd Zwaag, Martie Wibbens en Joop vd Akker. Allen 40 jaar lid van IVN en alle drie aanwezig! Zij ontvingen een IVN-speldje, een oorkonde en een lekkere koek in een IVN-tasje.

Van links naar rechts: Joop, Gerry, Auko en Martie.

Joop hield, zoals hij dat 'vroeger' ook altijd deed, een natuurmomentje. Hij liet eerst een afgestorven kastanje blad zien en daarna een tak met de knoppen. De knoppen zijn nu alweer te zien en zijn een voorbode van de komende lente.

Verder vertelde hij over het Natuur en Milieu Educatie Centrum dat stond in Uithuizen (in een romneyloods). Gerda de Jong maakte voor de expositie in de loods de meest prachtige handgetekende posters (zie links een detail), evenals aankondigingen voor de activiteiten. Prachtig dat die tekeningen bewaard zijn en dat Joop ze had meegenomen.

Lezing over sterren

Met Italiaanse flair en humor vertelde Marco Silvani (Toornwerd) a.d.h.v. de app Stellarium ons over de sterrenhemel. We hoorden over *open sterrenhopen* (babysterren) en *bolvormige sterrenhopen* (bejaarde sterren). En we leerden dat astronomie totaal iets anders is als astrologie. Blijkbaar zijn we ons hele leven al bedonderd met welk sterrenbeeld we

‘zijn’. Marco heel erg dank voor je interessante verhaal en je aanbod van een *moonparty* houden we zeker in ons achterhoofd.

Foto: Marco met een tweedehandse verrekijker uit de USSR

Natuurquiz

Na een koffiepauze met koek was het tijd voor de natuur-quiz. Oscar de Jong stelde meerkeuzevragen over vogels, planten, insecten etc. die in groepjes beantwoord werden. De winnende groep bestond uit Ildiko, Johanna, Kor, Clemens en Arie. Zij hadden maar liefst 17 van de 20 vragen goed. Ze kregen allen een zakje biologische bloemzaadjes.

19. Op welke afbeelding staat de Gelderse roos?

De ochtend werd afgesloten met een korte terugblik op de dag met daarna een gezamenlijk lunch. ‘Gezellig’ en ‘voor herhaling vatbaar’ is door meerdere leden na afloop genoemd. Dat is altijd fijn om te horen. Ook zijn er ideeën, tips en wensen in de ideeëndoos gedaan, waarvoor dank.

Informatie over bestuur, lidmaatschap etc.

Functie vacant	Voorzitter
Auko Bleeker	Penningmeester en ledenadministratie a.bleker@home.nl
Hilde van Heuveln	Secretaris, redacteur en websitebeheerder oscarenhilde@hotmail.com
Johanna Klatter	Algemeen lid en activiteitencoördinator jcfklatter@gmail.com
Heb je te maken met of maak je je zorgen over ongewenst gedrag binnen de afdeling, neem contact op met één van onze vertrouwenscontactpersoon.	
Ildikò Pòsta	postaildi1@gmail.com
Larry Gardiner	larry.gardiner@icloud.com / 06 - 213 668 12

Adressen

Mailadres: ivnnoordgroningen@hotmail.com

Postadres: Barmerweg 4 – 9997 NH Zandeweer

Website: www.ivn.nl/afdeling/noord-groningen

FaceBook: www.facebook.com/ivnnoordgroningen/

Contributie

Leden betalen € 25,- per jaar, hebben gratis toegang tot onze activiteiten, ontvangen 2x per jaar ons nieuwsblad De Pommel en 4x per jaar het landelijke IVN-tijdschrift '*Mens en Natuur*'. En je kunt gratis of met korting deelnemen aan (landelijke) activiteiten, (online)cursussen en lezingen.

Huisgenootleden betalen € 12,50 per jaar en hebben dezelfde rechten als leden.

Jeugdleden (tot 18 jaar) betalen € 3,- en donateurs minimaal € 10,-.

Zij hebben gratis toegang tot de meeste activiteiten en ontvangen De Pommel.

Bankrelatie: NL40 RABO 0363 6609 68 t.n.v. IVN Noord-Groningen

IVN Noord-Groningen is fiscaal een ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Om aangewezen te worden als ANBI dient de instelling jaarverslagen te publiceren. Deze gegevens zijn te vinden op onze website onder "Over de afdeling".

Adverteren in De Pommel?

Informeer via ivnnoordgroningen@hotmail.com naar de mogelijkheden.

1 pagina A5 - € 50,00 / jr	½ pagina A5 - € 25,00 / jr	¼ pagina A5 - € 12,50 / jr
----------------------------	----------------------------	----------------------------

Activiteitenprogramma 1^e helft 2026 IVN Noord-Groningen

Meld je uiterlijk 24 uur van tevoren (liefst eerder) aan via:

jcflatter@gmail.com of 06 408 386 09

of via ivnnoordgroningen@hotmail.com.

Kijk vooraf op www.ivn.nl/afdeling/noord-groningen voor evt. wijzigingen !

Dinsdag 13 januari 2026: Lezing Weidevogels door Anne-Jan Staal

Tijd: inloop 19.15 uur, start 19.30 uur – 21.30 uur

St Vincentiusgebouw - St Vincentiusstraat 6 – Uithuizen

Zaterdag 7 februari 2026: Werkdag Bomen knotten en takken slepen

Inloop: 9.00 uur. Werktijd: 9.15 - 14.30 uur

Locatie: begin Uithuizerweg – Uithuizermeeden (bij Sietse Buurma)

Zaterdag 21 februari 2026: Sneeuwklukjeswandeling o.l.v. Wim Bosscher / Arie Beemsterboer

Tijd: 10.00 uur - ca. 11.30 uur

Locatie: Wytsema Eendenkooi, Meneersweg – Uithuizermeeden

Woensdag 11 maart 2026: Beschilderen en beplanten van een bloempotje (voor kinderen)

Tijd: 15.00 uur - ca. 16.00 uur

Locatie: grote kas op Ewsum – Oosterburen 1 - Middelstum

Zaterdag 21 maart 2026: Aquarelleer het voorjaar o.l.v. kunstenares Irma Krabbendam

Tijd: 10.00 uur - ca. 11.30 uur

Locatie: grote kas op Ewsum – Oosterburen 1 - Middelstum

Wo 22 april 2026: Excursie Abelstokbos o.l.v. Ingrid Leegte, Mathilde v Wijnen en Jan Langelaar

Tijd: 19.00 uur - ca. 20.30 uur

Startlocatie: Gemaal Abelstok – Mernaweg – tussen Mensingeweer en Wehe-den-Hoorn

Vrijdag 8 mei 2026: Rondleiding tuin en terrein Rensumaborg o.l.v. Ans Meijer

Tijd: 09.45 uur – ca. 11.30 uur

Locatie: Rensumaborg – Rensumalaan 4 - Uithuizermeeden

Woensdag 22 mei 2026: Excursie Biodynamisch Imkeren o.l.v. Hester Tielrooy en partner Menno

Tijd: 13.30 uur – ca. 16.30 uur

Locatie: Brandenburgerpad 4 – Rasquert

Zaterdag 7 juni 2026: Slootjesdag (voor kinderen met begeleider)

Tijd: 10.00 – 11.30 uur

Locatie: Rensumaborg – Uithuizermeeden (start bij het insectenhotel)

Donderdag 18 juni 2026: Natuur rond Rusthoven e.o. o.l.v. Jan Langelaar

Tijd: 14.00 uur – ca. 15.30 uur

Startlocatie: Parkeerterrein Landgoed Ekenstein - Alberdaweg 70 - Appingedam